

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

М. А. Рубашенко

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ
І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ**

Монографія

Харків
«Право»
2016

УДК 343.31 (477)
ББК 67.9(4УКР)308
Р 82

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 12 від 29 червня 2016 року)*

Рецензенти:

О. О. Житний – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

В. І. Антипов – кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Національного університету державної податкової служби України, заслужений юрист України.

Рубашенко М. А.

Р 82 Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України : монографія / М. А. Рубашенко. – Х. : Право, 2016. – 288 с.

ISBN 978-966-937-077-8

У монографії досліджені проблеми кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК): підстава відповідальності (усі елементи та ознаки складу цього злочину – об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єктивна сторона, суб'єкт злочину) та критерії, що визначають ступінь суспільної небезпечності злочинних дій; системні зв'язки ст. 110 КК з іншими статтями КК (зокрема із статтями 109, 110², 161, 436 та 437 КК); питання кваліфікації цього злочину, а також диференціація відповідальності. Сформульовані науково обгрунтовані пропозиції з удосконалення закону про кримінальну відповідальність у цій частині. Здійснено аналіз судової практики та подані рекомендації щодо правильної кваліфікації досліджуваного злочину.

Видання адресоване правникам-науковцям і практикам, викладачам, аспірантам, студентам вищих юридичних навчальних закладів, а також усім, хто цікавиться проблематикою кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України.

УДК 343.31 (477)
ББК 67.9(4УКР)308

ISBN 978-966-937-077-8

© Рубашенко М. А., 2016
© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
---------------------------------------	----------

ВСТУП.....	6
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ (СТ. 110 КК)	9
--	----------

§ 1. Загальний, родовий і видовий об'єкти злочину.....	10
--	----

§ 2. Територія України як предмет злочину та життєвий простір Українського народу	29
--	----

§ 3. Безпосередній об'єкт злочину.....	37
--	----

3.1. Загальні положення	37
-------------------------------	----

3.2. Предмет охоронюваних суспільних відносин.....	41
---	----

3.3. Суб'єкти і зміст охоронюваних суспільних відносин.....	62
--	----

3.4. Види безпосередніх об'єктів та предметів злочину Механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину	65
--	----

<i>Висновки до розділу 1 .....</i>	<i>72</i>
------------------------------------	-----------

РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ (СТ. 110 КК)	76
--	-----------

§ 1. Загальна характеристика об'єктивної сторони злочину	76
--	----

§ 2. Дії, учинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України	81
---	----

§ 3. Публічні заклики до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України.....	107
--	-----

3.1. Поняття заклику.....	108
---------------------------	-----

3.2. Публічність заклику	116
--------------------------------	-----

3.3. Межі публічних закликів як закінченого злочину і як окремої форми вчинення злочину.....	124
---	-----

§ 4. Розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України	135
---	-----

§ 5. Гарантування прав, передбачених ст. 34 Конституції України, при вирішенні питань про кримінальну відповідальність за ст. 110 КК.....	147
--	-----

<i>Висновки до розділу 2 .....</i>	<i>157</i>
------------------------------------	------------

РОЗДІЛ 3. СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ (СТ. 110 КК).....	161
§ 1. Суб'єктивна сторона посягання на територіальну цілісність і недоторканність України	161
§ 2. Суб'єкт посягання на територіальну цілісність і недоторканність України	175
<i>Висновки до розділу 3</i>	180
РОЗДІЛ 4. КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ТА ОСОБЛИВО ОБТЯЖУЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ	182
§ 1. Загальні положення	182
§ 2. Кваліфікуючі ознаки, що обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 2 ст. 110 КК)	186
§ 3. Кваліфікуючі ознаки, що особливо обтяжують кримінальну відповідальність (ч. 3 ст. 110 КК)	202
<i>Висновки до розділу 4</i>	211
РОЗДІЛ 5. СПІВВІДНОШЕННЯ ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СКЛАДАМИ ЗЛОЧИНІВ	215
§ 1. Співвідношення зі складом злочину, передбаченим ст. 109 КК... Ошибка! Закладка не определена.	
§ 2. Співвідношення зі складом злочину, передбаченим ст. 110 ² КК.....	221
§ 3. Співвідношення зі складами злочинів, передбаченими статтями 436 і 437 КК.....	227
<i>Висновки до розділу 5</i>	237
ВИСНОВКИ.....	240
ДОДАТКИ.....	246
Додаток 1.....	246
Додаток 2.....	248
Додаток 3.....	250
БІБЛІОГРАФІЯ.....	254

══════ ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВРУ** – Верховна Рада України
ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (від 4 листопада 1950 р.)
ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
ЗМІ – засоби масової інформації
КК – Кримінальний Кодекс України 2001 р.
КК 1960 р. – Кримінальний кодекс України (УРСР) 1960 р.
КСУ – Конституційний Суд України
КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення (1984 р.)
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ПВСУ – Пленум Верховного Суду України
РФ – Російська Федерація
СБУ – Служба безпеки України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина
ЦВК – Центральна виборча комісія

ВСТУП

Територія є необхідною ознакою будь-якої держави. Вона становить просторову основу життя певного народу, збереження його самобутності, слугує джерелом його соціально-економічного зростання та міжнародно-правового визнання. Соціальна цінність державної території повною мірою проявляється за умови, що сама ця територія є недоторканою та цілісною. Зважаючи на це, у Конституції України закріплено, що збереження територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу (ч. 1 ст. 17), а питання про зміну території України вирішується виключно всеукраїнським референдумом (ст. 73).

Актуальність монографічного дослідження зумовлена насамперед нинішньою ситуацією у сфері забезпечення основ національної безпеки України і, зокрема, у частині охорони цілісності і недоторканності території України. Загальновідомі посягання на територію України в 2014 р. засвідчили їх підвищену суспільну небезпечність та здатність призводити до тяжких наслідків. Такі фактичні реалії потребують відповідного їх наукового осмислення і адекватного їм удосконалення закону про кримінальну відповідальність.

Питома вага розслідуваних злочинів, передбачених ст. 110 КК, серед усіх злочинів проти основ національної безпеки України за 2001 – 2015 рр. складає 55,1%. Тільки за 2014 – 2015 рр. слідчими органами Служби безпеки України (*далі* – СБУ) розслідувалось 633 кримінальних проваджень за ст. 110 КК. При цьому слідча і судова практика свідчать про труднощі в застосуванні ст. 110 КК.

У науці кримінального права питанням кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України приділена недостатня увага. Вони були висвітлені в основному в науково-практичних коментарях, навчальних посібниках, підручниках з Особливої частини кримінального права та окремих наукових статтях. Зокрема, ці питання досліджувалися в працях О. Ф. Бантишева, В. О. Глушкова, І. В. Зозулі, Д. С. Зоренка, В. М. Киричка, М. Й. Коржанського, Я. О. Лантінова, В. А. Ліпкана, В. К. Матвійчука, П. С. Матишевського, Л. В. Мошняги, В. О. Навроцького, Д. О. Олейнікова, Є. Д. Скулиша, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, Р. Л. Чорного, О. А. Чувакова, О. В. Шамари та деяких інших учених.

Монографія є першим в Україні опублікованим комплексним дослідженням проблем кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. У ній насамперед надано теоретичне обґрунтування підстави кримінальної відповідальності за ст. 110 КК. Досліджено об'єкт та предмет злочину, передбаченого ст. 110 КК: сформульовано родовий та видовий об'єкти злочину; визначено безпосередній об'єкт злочину, його структуру та види, а також з'ясовано механізм заподіяння йому шкоди; територію України названо одним із предметів цього злочину, розроблено визначення цього поняття як особливої макроматеріальної цінності – життєвого простору Українського народу; визначено інші предмети цього злочину – інформацію із закликами та матеріали, що містять таку інформацію. Охарактеризовано об'єктивну сторону посягання на територіальну цілісність і недоторканність України: визначено форми посягання та зміст кожної з них; надано тлумачення словосполучення «на порушення порядку, встановленого Конституцією України»; у кожній із форм визначено особливості злочинних діянь у характері та ступені суспільної небезпечності, встановлено початкові та кінцеві межі суспільно небезпечних дій; проаналізовано співвідношення публічних закликів та розповсюдження матеріалів із закликами між собою та з суміжними поняттями (публічні висловлювання, обґрунтування необхідності чи виправдання дій, агітація, пропаганда). Досліджено суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 110 КК: виявлено особливості суб'єктивної сторони злочину (вини, мети та мотиву), а також проаналізовані ознаки суб'єкта злочину. Також визначено зміст кваліфікуючих ознак, що обтяжують та особливо обтяжують кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України та розкрито системні зв'язки ст. 110 КК з іншими кримінально-правовими нормами.

Емпіричну основу дослідження становлять 100 судових рішень у справах про злочини, передбачені ст. 110 КК, що перебувають у відкритому доступі, а також статистична інформація СБУ.

За результатами проведеного дослідження висунуто пропозиції стосовно вдосконалення норми, передбаченої ст. 110 КК, запропоновано викласти ст. 110 КК в новій редакції та доповнити КК новою статтею 110³, наведено рекомендації стосовно складних питань кваліфікації посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. На підставі здійсненого дослідження направлено Проект Закону

України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо кримінальної відповідальності за посягання на територію України)» – до Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України (далі – ВРУ), а також Доповідна записка – до Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ. Тому дослідження має не лише науково-теоретичне, а й практичне значення, що підтверджено актами впровадження в правотворчість, навчальний процес та правозастосовну діяльність, що подані в Додатках.

Автор висловлює подяку всьому колективу кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за дружню та професійну атмосферу, яка послужила вагомою підтримкою на початку творчого шляху. Слова вдячності за допомогу під час підготовки цієї роботи автор висловлює науковому керівнику та дорогому Вчителю – кандидату юридичних наук, доценту, доценту кафедри кримінального права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Киричку Василю Миколайовичу. Щиро дякую за всебічне сприяння, наукові та педагогічні поради і життєві настанови.

Корисні поради й конструктивні зауваження були висловлені рецензентами та офіційними опонентами однойменного дисертаційного дослідження. Автор надзвичайно вдячний шановним рецензентам – доцентам Дорош Лідії Варфоломіївні, Гізімчуку Сергію Вячеславовичу, Радутному Олександру Едуардовичу, Анісімову Герману Миколайовичу, а також шановним офіційним опонентам дисертаційного дослідження і рецензентам цієї монографії – доктору юридичних наук, професору Житному Олександру Олександровичу та кандидату юридичних наук, професору, заслуженому юристу України Антипову Володимирі Івановичу.

Особливу подяку автор висловлює своїм батькам – Рубашенку Анатолію Миколайовичу та Рубашенку Марії Миколаївні, за розуміння і всебічну підтримку.

РОЗДІЛ 1

ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ (ст. 110 КК)

Зі змісту ч. 1 ст. 2 КК випливає, що підставою кримінальної відповідальності за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК. Це означає, що теоретичне дослідження цієї підстави повинно обов'язково містити в собі: 1) аналіз обов'язкових юридичних ознак та елементів (об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктивної сторони і суб'єкта) складу злочину, передбаченого ст. 110 КК, і 2) з'ясування тих критеріїв, які визначають характер та ступінь суспільної небезпечності цього злочину. Склад злочину являє собою правову модель, джерелами формування якої виступають закон про кримінальну відповідальність, практика його застосування та теорія кримінального права¹. Він виконує фундаментальну, розмежувальну, гарантійну, процесуальну, інтегративну, кваліфікаційну, дескриптивну та інші функції².

Перший обов'язковий елемент складу злочину – його об'єкт. Об'єкт злочину в широкому значенні (як елемент складу злочину) – це сукупність певних об'єктивних ознак складу злочину. На рівні загального поняття складу злочину прийнято виділяти обов'язкові та факультативні ознаки³. У цьому контексті обов'язковою ознакою об'єкта злочину виступає об'єкт злочину у вузькому розумінні (як ознака складу злочину), а факультативними – предмет злочину та потерпілий від злочину.

Однак на рівні конкретного складу злочину встановленню підлягають тільки ті ознаки, які передбачені в законі про кримінальну відповідальність. У складі посягання на територіальну цілісність та

---

¹ Див.: *Борисов В. І.* Склад злочину як правова модель // Адвокат. 2008. № 2. С. 49.

² Див.: *Бажанов М. І.* К вопросу о функциях состава преступления // Сб. кратк. тез. докл. и науч. сообщ. научн.-практ. конф., 4-5 марта 1993 г. X. : Укр. юрид. акад., 1993. С. 106.

³ Див.: *Тацій В. Я.* Склад злочину // Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. X. : Право, 2015. С. 105.

недоторканність України такими ознаками, на наш погляд, є об'єкт та предмет злочину.

§ 1. Загальний, родовий і видовий об'єкти злочину

Учення про об'єкт злочину, як елемент його складу, – одне із найбільш дискусійних у науці кримінального права, причому дискусія з деяких питань цього вчення почалась ще на рубежі XIX–XX століть. Об'єднує вчених хіба що визнання того, що об'єктом злочину є таке явище дійсності, яке «страждає» (може «постраждати») внаслідок учинення суспільно небезпечного діяння⁴.

Як убачається, більшість учених уважають об'єктом злочину суспільні відносини, поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність⁵. Уважається, що вперше ця концепція простежується в А. А. Піонтковського⁶. Утверджується такий погляд із появою

⁴ Див.: *Гавриш С. Б.* Теоретические предпосылки исследования объекта преступления // *Право и политика*. 2000. № 11. С. 14; *Миколенко А. Н.* Объект преступления // *Уголовное право Украины. Общая и Особенная части* : учеб. / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Х. : Одиссей, 2006. С. 69; *Наумов А. В.* Российское уголовное право.: курс лекций. Т. 1. Часть Общая. М. : Юрид. лит., 2004. С. 178; *Тацій В. Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України : навч. посіб. Х. : Укр. юрид. акад., 1994. С. 3; *Чуцаев А. И.* Объект преступления // *Уголовное право России. Общая часть* / под ред. А. И. Рарога. М. : Эксмо, 2009. С. 80; *Жалинский А. Э.* Объект преступления // *Уголовное право России*. Т. 1. : учеб. для вузов / под ред. А. Н. Игнатов и Ю. А. Красиков. М. : НОРМА, 2000. С. 120, та ін.

⁵ Див.: *Глистин В. К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений (объект и квалификация преступлений). Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1979. С. 30; *Землюков С. В.* Объект преступления // *Российское уголовное право. Общая часть* / под ред. В. С. Комиссарова. СПб. : Питер, 2005. С. 148–149; *Коржанский Н. И.* Объект посягательства и квалификация преступлений : учеб. пособ. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. С. 5; *Ліпкан В. А., Діордіца І. В.* Національна безпека України : кримінально-правова охорона : навч. посіб. К. : КНТ, 2007. С. 93; *Мальцев В. В.* Понятие непосредственного индивидуального объекта преступления // *Уголовное право*. 2011. № 5. С. 14; *Миколенко А. Н.* Указ. соч. С. 70; *Никифоров Б. С.* Объект преступления по советскому уголовному праву. М. : Юрид. лит., 1960. 228 с.; *Савченко А. В.* Об'єкт злочину // *Кримінальне право України. Загальна частина* : підруч. / за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. К. : Юрид. думка, 2004. С. 81; *Селецький С. І.* Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. К. : Центр учб. лр-и, 2008. С. 51; *Тацій В. Я.* Знач. твір. С. 13; *Чуцаев А. И.* Указ. соч. С. 80.

⁶ *Піонтковский А. А.* Уголовное право РСФСР. Часть общая. М., 1925. С. 129.

монографічного дослідження Б. С. Нікіфорова, розвиваючись у подальшому в працях В. К. Глістіна, М. Й. Коржанського, В. Я. Тація та інших.

Разом із тим, у науковій літературі в різний період були висловлені альтернативні погляди. Так, об'єктом злочину в дорадянський період Л. С. Белогриць-Котляревський, О. М. Круглевський, М. Д. Сергєєвський, І. Я. Фойницький уважали норму права (формальна сторона) в єдності з певними матеріалізованими явищами – інтересами, благами (змістовна сторона) з акцентом на останніх⁷, а Ф. Ліст і М. С. Таганцев, спираючись на вчення Рудольфа Ієрінга – захищений нормою життєвий інтерес, правове благо⁸. Об'єктом злочину в різний час також називали: В. Д. Спасович – суб'єктивне право⁹, Г. П. Новосьолов – людину¹⁰, Є. К. Каїржанов, І. В. Самощенко – інтереси¹¹, В. П. Ємельянов – охоронювані законом про кримінальну відповідальність сфери життєдіяльності людей¹², О. Зателєпін – соціальну безпеку¹³, О. М. Готін, В. М. Вінокуров, С. Я. Лихова, М. О. Мягков¹⁴ –

---

⁷ Див.: *Белогриць-Котляревский Л. С.* Учебник русского уголовного права. Общая и Особенная часть. Киев-Петербург-Харьков : Южно-рус. книгоизд-во Ф. А. Иогансона, 1903. С. 161 ; *Круглевский А. Н.* Имущественные преступления. Исследования основных типов имущественных преступлений : моногр. СПб. : Типо-литогр. Санкт-Петербург. тюрьмы, 1913. С. 12–13 ; *Сергеевский Н. Д.* Русское уголовное право. Часть Общая : пособ. к лекциям. СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1896. С. 80, 290 ; *Фойницкий И. Я.* Курс уголовного права. Часть Особенная. Посягательства личные и имущественные / Посмертное 7-е изд. с доп. и пересмотр. А. А. Жижкиленко. Петроград : Тип. М. Меркушева, 1916. С. 5.

⁸ *Наумов А. В.* Российское уголовное право. Т. 1. С. 179 ; *Таганцев Н. С.* Русское уголовное право. Т. 1 : Часть общая : лекции / сост. и отв. ред. Н. И. Загородников. М. : Наука, 1994. С. 40.

⁹ *Спасович В. Д.* Учебник уголовного права. Т. 1 (Часть Общая). СПб. : Тип. Иосифа-та Огризко, 1863. С. 94.

¹⁰ *Новосёлов Г. П.* Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. М. : НОРМА, 2001. С. 60.

¹¹ Див.: *Каиржанов Е. К.* Интересы трудящихся и закон. Проблема объекта преступления. Алма-Ата : Казахстан. 1973. С. 41 ; *Самощенко И. В.* Ответственность за угрозу по уголовному праву Украины (понятие, виды, спорные проблемы) : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Х. : Б. в., 1997. С. 114.

¹² *Емельянов В. П.* Понятие объекта преступлений в уголовно-правовой науке // Право і безпека. № 4. 2002. С. 10.

¹³ *Зателєпін О.* К вопросу о понятии объекта преступления в уголовном праве // Уголовное право. 2003. № 1. С. 31.

¹⁴ Див.: *Винокуров В. Н.* Объект преступления : аспекты понимания, способы установления и применение уголовного закона : моногр. М. : Юрлитинформ, 2012. С. 61 ; Го-

правовідносини. У свою чергу, О. М. Костенко виходячи із соціально-натуралістичної доктрини правознавства зазначає, що об'єкт будь-якого злочину можна визначити як порядок відносин між людьми, завдяки якому в суспільстві забезпечується безпека¹⁵. Як охоронюваний законом порядок відносин між людьми розглядає об'єкт також і А. В. Ландіна¹⁶. Оригінальними є також погляди В. М. Трубникова, який спочатку називає об'єктом злочину «специфічну соціальну оболонку особистості», а потім – охоронювані законом про кримінальну відповідальність права, свободи й законні інтереси людини і громадянина, на які вчинює замах суб'єкт злочину, і яким заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода¹⁷. Останнім часом найпоширенішими альтернативами концепції «об'єкт-суспільні відносини» були концепції, що визнавали об'єктом злочину цінності (соціальні цінності)¹⁸ чи правові блага¹⁹.

тін О. М. Випуск або реалізація недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки: проблеми кримінальної відповідальності : моногр. Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. С. 62 ; *Лихова С. Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК) : моногр. К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2006. С. 43–79 ; *Мяжков М. О.* Щодо проблеми об'єкта злочину в науці кримінального права // Вісн. Луган. акад. внутр. справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. 2005. № 2. С. 148.

¹⁵ *Костенко О.* Злочин і відповідальність за нього у світлі соціального натуралізму (щодо соціально-натуралістичної доктрини кримінального правознавства) // Право України. 2010. № 9. С. 36.

¹⁶ *Ландіна А. В.* Проблема визначення об'єкта злочину в кримінальному праві // Теорет. та приклад. пробл. сучасного кримін. права : матеріали II міжнар. наук.- практ. конф. (м. Луганськ, 19-20 квіт. 2012 р.). Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. С. 278–279.

¹⁷ Див.: *Трубников В. М.* Новый взгляд на объект преступления // Право і безпека. 2002. № 1. С. 87 ; *Трубников В. М.* Поняття об'єкта злочину з нових позицій // Вісн. Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. Сер. : Право. 2009. Вип. 1 (5). С. 16.

¹⁸ Див.: *Вереша Р. В.* Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. К. : Центр учб. л-ри, 2012. С. 87 ; *Жагинский А. Э.* Объект преступления // Уголовное право России. Т. 1. С. 109 ; *Ковалев М. И., Козаченко И. Я., Новоселов Г. П.* Классификация объектов преступления // Извест. Высш. учебн. заведений. Правоведение. 1987. № 2. С. 10 ; *Матишевський П. С., Фесенко С. В.* Об'єкт злочину // Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / за ред. П. С. Матишевського та ін. К. : Юрінком Інтер, 1997. С. 125 ; *Мочкош Я. В.* Об'єкт злочину в кримінальному праві України: фата-моргана чи реальність // Часоп. Київ. ун-ту права. 2011. № 2. С. 228 ; *Фесенко С. В.* Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї концепції // Адвокат. 2003. № 6. С. 9.

¹⁹ Див.: *Гавриш С. Б.* Теоретические предпосылки исследования объекта преступлений. С. 14 ; *Кривуля О. М.* Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? // Вісн.

Тривала наукова дискусія привела і до появи «комплексних» визначень об'єкта злочину, які поєднують у собі декілька окремих концепцій. Так, В. Т. Дзюба називає об'єктом злочину блага, цінності, інтереси та права, які вказані в диспозиціях статей Особливої частини КК і яким заподіюється шкода¹. А. В. Пашковська називає об'єктом злочину охоронювані законом соціально значимі цінності, інтереси та блага, на які посягає злочинець, і яким заподіюється шкода². П. Л. Фріс вважає, що об'єктом злочину в кримінальному праві є суспільні відносини, блага та інтереси, які прийняті під кримінально-правову охорону і яким унаслідок учинення злочину спричиняється або може бути спричинена шкода. Автор при цьому називає вказані інтереси – трансформованими загальнолюдськими цінностями, а відповідні особисті блага людини – природними цінностями, що існують незалежно від суспільства і держави³.

Підтвердженням творчого розвитку вчення про злочин також є наукові дослідження про співвідношення понять «об'єкт злочину», «об'єкт посягання», «об'єкт злочинного впливу», «об'єкт кримінально-правової охорони», а також різних аспектів розуміння «об'єкта злочину»⁴.

Наведені аспекти наукової дискусії стосуються так званого загального об'єкта, тобто того об'єкта, на який посягає кожний із злочинів, передбачених КК. Загальний об'єкт злочину не є предметом цього дослідження, тому вище були відображені лише основні, на наш пог-

---

Ун-ту внутр. справ. 1997. № 2. С. 72–74 ; *Наумов А. В.* Российское уголовное право. Т. 1. С. 180 ; *Расторопов С.* Понятие объекта преступления: история, состояние, перспектива // Уголовное право. 2002. № 1. С. 40.

¹ *Дзюба В. Т.* Проблема потерпілого від злочину в кримінальному праві України // Теорет.-правові пробл. протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8-9 квіт. 2005 р.). Ч. 1. С. 151.

² Див.: *Пашковская А. В.* Объект преступления // Курс уголовного права. Общая часть : учеб. для вузов / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. М. : ИКД Зерцало-М. 1999. Т. 1. Учение о преступлении. С. 202.

³ Див.: *Фріс П. Л.* Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Атіка, 2004. С. 69–70.

⁴ Див.: *Андрушко П. П.* Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу : основний зміст понять та їх співвідношення // Адвокат. 2011. № 12. С. 3–10 ; *Винокуров В. Н.* Объект преступления : аспекты понимания ... С. 35 ; *Зателетин О.* К вопросу о понятии объекта преступления ... С. 29.

ляд, альтернативні позиції, які приймалися до уваги при виборі тієї концепції об'єкта злочину, на базі якої здійснюватиметься дослідження об'єкта розглядуваного злочину.

Як убачається, досягти мети, поставленої перед цим дослідженням, можна лише при розгляді об'єкта посягання на територіальну цілісність і недоторканність України на базі концепції про суспільні відносини як загального об'єкта злочину. Концепція «об'єкт – суспільні відносини» є універсальною, найбільш обґрунтованою та виваженою. Головною перевагою цієї концепції є те, що завдяки їй криміналісти як у радянський, так і в пострадянський періоди досягли значних успіхів у розв'язанні різних теоретичних проблем та вирішенні практичних завдань. Тобто ця концепція є перевіреною практикою. Ще більш важливим є те, що ця концепція лежить в основі побудови системи Особливої частини КК, а це означає, що єдино можливим варіантом точного визначення системних зв'язків ст. 110 КК з іншими статтями КК є її розгляд із позицій суспільних відносин як загального об'єкта злочину. Крім того, застосування цієї теоретичної концепції дозволяє правильно відобразити соціальну сутність злочинного діяння, його суспільну небезпечність та критерії, що її визначають, механізм заподіяння шкоди об'єкту, вирішити питання кваліфікації злочину та його відмежування від суміжних злочинів та незлочинних діянь.

Отже, у цьому дослідженні ми виходимо з того, що **загальним об'єктом злочину** (на який посягають усі злочини, у тому числі передбачений ст. 110 КК) є *суспільні відносини, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність*. Відповідно і структура цих відносин убачається традиційною: 1) суб'єкти відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) зміст відносин, тобто соціальний зв'язок між суб'єктами, який виражається в суспільно значущій діяльності останніх.

Разом із тим, як убачається, для нашого дослідження важливими є і деякі альтернативні концепції, зокрема, це стосується таких понять як «блага», «цінності», «інтереси», «права», «людина», «правовідносини». Вони мають значення для характеристики суспільних відносин, які виступають об'єктом розглядуваного злочину, та правильного визначення характеру та ступеня суспільної небезпечності цього злочину.

Конкретизації суспільних відносин, які виступають об'єктом злочину, логічно передуює вирішення питання про види об'єктів цього

злочину, які необхідно виділяти. У кримінально-правовій літературі традиційною з моменту її запровадження В. Д. Меньшагіним у 1939 р. уважається триступенева (або трирівнева) класифікація об'єктів злочину «за вертикаллю» залежно від ступеня узагальненості суспільних відносин, поставлених під охорону закону про кримінальну відповідальність¹. Вона передбачає виділення загального, родового та безпосереднього об'єктів злочину. Головна перевага такої класифікації полягає в тому, що вона відповідає потребам практики, є логічною, оскільки ґрунтується на співвідношенні філософських категорій «загального», «особливого» та «окремого» та відображає діалектичний взаємозв'язок і системний характер суспільних відносин².

Однак у різний час спостерігалася й критична оцінка такої класифікації. Так, Б. С. Нікіфоров зазначав, що вона не може претендувати на універсальність, оскільки стосовно більшості складів злочинів указується, як правило, два об'єкти – загальний та спеціальний (родовий) чи безпосередній³. Подібні зауваження надає і Є. О. Фролов⁴. З цього приводу В. Я. Тацій справедливо відзначає, що «відмінність думок у визначенні об'єктів окремих злочинів у більшості випадків є результатом усе ще недостатньої розробки проблеми суспільних відносин як об'єкта злочину [...]», а «в окремих випадках можливе співпадіння безпосереднього і родового об'єкта. У свою чергу загальний об'єкт ніколи не може співпадати не лише з безпосереднім, але й з родовим об'єктом злочину»⁵.

Існують також й інші пропозиції стосовно розглядуваної класифікації. Так, А. Г. Кулев пропонує шестиступеневу класифікацію об'єктів на загальний, міжродовий, родовий, груповий, видовий та безпосередній об'єкти, спираючись на особливу архітектуру Особливої частини КК Російської Федерації⁶ (*дали – РФ*). Стосовно такої класифікації слід зазначити, що сформована законодавцем структура

---

¹ Див.: Тацій В. Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В. Я. Тацій. Х. : Вища шк., 1988. С. 78.

² Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. С. 61–62.

³ Нікіфоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву. С. 108.

⁴ Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сб. уч. тр. Свердл. юрид. ин-та. 1969. Вып. 10. С. 199.

⁵ Тацій В. Я. Знач. твір. С. 60–61.

⁶ Кулев А. Г. Преступления против внешней безопасности государства : моногр. / М. : Юрлитинформ, 2011. С. 61.

не завжди є правильною та не завжди сприяє чіткій диференціації об'єктів. У будь-якому разі така класифікація не відповідає архітектоніці чинного КК.

Останнім часом поширеною стала чотирирівнева класифікація об'єктів «за вертикаллю» з виділенням загального, родового (групового), видового (підгрупового) та безпосереднього об'єктів¹. Тут слід погодитися з В. Я. Тацієм, що така класифікація «не може вступати в протиріччя з запропонованою трьохступеневою класифікацією об'єкта. Вона може існувати лише поряд із нею, для з'ясування груп суспільних відносин, які входять до родового об'єкта, і побудови наукової системи окремих злочинів, які посягають на один і той же родовий об'єкт»². Та й сам Є. О. Фролов, як автор пропозиції про виділення видового об'єкта злочину, указує на доцільність такого виділення тільки серед великої групи родових відносин³. Як показав здійснений аналіз суспільних відносин, на які посягає злочин, передбачений ст. 110 КК, стосовно цього злочину оптимальним є виділення родового (групового), видового (підгрупового) і безпосереднього об'єктів злочину.

Під *родовим (груповим) об'єктом* злочину розуміється об'єкт, яким охоплюється певне коло однорідних за своєю соціально-політичною чи економічною сутністю суспільних відносин, що охороняються єдиним комплексом взаємопов'язаних кримінально-правових норм⁴. У науці прийнято вважати, що зміст родового об'єкта визначається назвою відповідного розділу Особливої частини КК, може вказуватися в самій кримінально-правовій нормі (наприклад, військові злочини) та виявлятися шляхом аналізу норм, що містить той чи інший розділ Особливої частини КК⁵. Із цього випливає важли-

---

¹ Див.: Землюков С. В. Объект преступления // Российское уголовное право. Общ. часть. С. 150 ; Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация ... С. 27 ; Наумов А. В. Российское уголовное право. Т. 1. С. 183 ; Миколенко А. Н. Объект преступления // Уголовное право Украины. Общая и Особенная части. С. 73 ; Чучаев А. И. Объект преступления // Уголовное право России. Общ. часть. С. 84.

² Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України. С. 66.

³ Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сб. уч. тр. Свердл. юрид. ин-та. 1969. Вып. 10. С. 215.

⁴ Див.: Тацій В. Я. Знач. твір. С. 63 ; Чучаев А. И. Указ. соч. С. 85 ; Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина. С. 73.

⁵ Див.: Савченко А. В. Об'єкт злочину // Кримінальне право України. Загальна частина. С. 82 ; Землюков С. В. Указ. соч. С. 150 ; Тацій В. Я. Там само. С. 65 ; Чучаев А. И. Там

ве для практики правило, згідно з яким діяння, передбачені в одному розділі Особливої частини КК, посягають на один і той же родовий об'єкт.

Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України передбачена в ст. 110 КК, яка розміщена в розділі I Особливої частини КК «Злочини проти основ національної безпеки України». Це означає, що всі діяння, передбачені в цьому розділі, у тому числі розглядуваний злочин, посягають на основи національної безпеки України, які є родовим об'єктом для них.

У кримінально-правовій літературі щодо родового об'єкта злочинів, розміщених у розділі I Особливої частини КК, зустрічаються різні погляди. Більшість учених визнають родовим об'єктом цих злочинів основи національної безпеки України, а при розкритті його змісту вказують на різні сфери національної безпеки або перелічують ті об'єкти національної безпеки, які охороняються статтями 109 – 114¹ КК.

Так, В. Я. Тацій визначає родовий об'єкт злочинів проти основ національної безпеки як суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України: її конституційного ладу, суверенітету, територіальної недоторканності, обороноздатності, або іншими словами – суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної правової держави¹. У цьому визначенні вченого підтримують Л. В. Мошняга та А. В. Савченко². У цілому, як суспільні відносини, що забезпечують національну безпеку України, розглядають родовий об'єкт також Н. О. Гуторова, В. К. Матвійчук, В. О. Навроцький та О. А. Чуваков³.

само. С. 86.

¹ Тацій В. Я. Злочини проти основ національної безпеки України // Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Х. : Право, 2015. С. 25.

² Мошняга Л. В. Об'єкт злочинів проти конституційних основ національної безпеки України // Бюлет. М-ва юстиції України. 2012. № 2. С. 81 ; Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : моногр. К. : КНТ, 2007. С. 323.

³ Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Раздел II. Преступления против основ национальной безопасности Украины // Весы Фемиды (Журнал в журнале). 2004. №. 3–4. С. 7 ; Матвійчук В. К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика // Юридична наука. 2013. № 9. С. 84 ; Навроцький В. О. Злочини проти держави : лекції для студ. юрид. фак. / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Юрид. ф-т. Л. :

Такі вчені, як М. І. Хавронюк, Є. М. Кисилюк та В. І. Павликівський називають родовим об'єктом національну безпеку України в різних її сферах¹. Виходячи з розуміння життєво важливих національних інтересів, В. А. Ліпкан та І. В. Діордіца вважають родовим об'єктом основи національної безпеки в геополітичній, конституційній, економічній, військовій, екологічній, інформаційній, науково-технічній та інших сферах².

Окремі вчені надають визначення родового об'єкта у вигляді переліку безпосередніх об'єктів злочинів, передбачених розділом І Особливої частини КК. Так, О. Ф. Бантишев та О. В. Шамара вважають, що ці злочини посягають на конституційний, суспільний і державний лад України, її політичну систему, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність, державну, економічну та інформаційну безпеку, а також національну безпеку в екологічній та воєнній сферах³. М. Й. Коржанський називає родовим об'єктом державний і суспільний устрій України, суверенітет, територіальну недоторканність, обороноздатність та загалом конституційний лад⁴. На думку А. В. Шевчука та М. Д. Дякура, родовим об'єктом є суспільні відносини, які забезпечують суверенітет, цілісність і недоторканність держави, її обороноздатність, а також безпеку в економічній, політичній, інформаційній та інших сферах⁵. О. С. Сотула вважає, що злочини

Б. в., 1997. С. 10 ; *Навроцький В. О.* Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. К. : Знання, КОО, 2000. – С. 74–75 ; *Чуваков О. А.* Основи національної безпеки як об'єкт кримінально-правової охорони / 10 років чинності Кримінального кодексу України : пробл. застосув., удоскон. та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13-14 жовт. 2011 р.) / редкол. : В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Х. : Право, 2011. С. 387.

¹ *Кисилюк Е. М., Павликівський В. І.* Злочини проти основ національної безпеки України // Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / за заг. ред. О. М. Литвинова ; наук. ред. серії О. М. Бандурка. Х. : ХНУВС, 2011. С. 31 ; *Хавронюк М. І.* Злочини проти основ національної безпеки України // Кримінальне право. Особлива частина : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 1. Луганськ : Елтон-2, 2012. С. 53.

² *Ліпкан В. А., Діордіца І. В.* Національна безпека України ... С. 126.

³ *Бантишев О. Ф., Шамара О. В.* Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : моногр. / 3-тє вид., переробл. та доп. Луганськ : Віртуальна реальність, 2014. С. 28.

⁴ *Коржанський М. Й.* Кримінальне право і законодавство України. Особл. част. : курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. К. : Атіка, 2001. С. 26.

⁵ *Шевчук А. В., Дякур М. Д.* Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. Чернівці : Друк Арт, 2010. С. 17.

проти основ національної безпеки посягають на існування, самозбереження та розвиток України та загрожують спричиненням істотної шкоди або можуть спричинити шкоду в різних сферах громадянам, суспільству чи державі¹.

Частина вчених пропонують доктринальні визначення, які не відповідають законодавчому формулюванню родового об'єкта, визнаючи таким державну безпеку, безпеку держави або основи державної безпеки в певній сфері. Так, В. О. Кузнецов і В. К. Гіжевський, аналізуючи безпосередні об'єкти злочинів проти основ національної безпеки України, визначають їх через загрози державній безпеці (чи безпеці держави) в певних сферах². Р. Л. Чорний називає родовим об'єктом відносини щодо забезпечення безпеки держави³. І. В. Зозуля, зазначає, що складові сфери національної безпеки України належать майже до всього КК (національна безпека виступає сукупним об'єктом кримінально-правової охорони)⁴. Подібний висновок зробив і Я. О. Лантінов⁵.

І. В. Діордіца вказує на необґрунтованість назви «Злочини проти основ національної безпеки» та вважає за необхідне повернутися до «старих» назв – «Злочини проти держави» або «Державні злочини»⁶. В. О. Глушков, Ю. О. Найд'юн і Є. Д. Скулиш у своїх дослідженнях також прямо вказують на необхідність зміни назви розділу I Особливої частини з указівкою на (основи) державної безпеки чи безпеки держави⁷. При цьому Є. Д. Скулиш та О. Ю. Звонарьов зазначають,

---

¹ *Сотула О. С.* Злочини проти основ національної безпеки України // Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / за заг. ред. В. М. Стратонова. К. : Істина, 2007. С. 180–181.

² *Кузнецов В. О., Гіжевський В. К.* Кримінальне право України (повн. курс у схемах та табл.) : навч. посіб. К. : Кондор, 2005. С. 121–126.

³ *Чорний Р. Л.* Проблеми поняття злочинів, передбачених у розділі I Особливої частини КК України // *Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ.* Сер. : юрид. 2013. № 2. С. 354–355.

⁴ *Зозуля І. В.* Національна безпека України як сукупний об'єкт кримінально-правового захисту / І. В. Зозуля // *Право і безпека.* № 3. 2002. С. 42.

⁵ *Лантінов Я. О.* Щодо визначення національної безпеки України як об'єкта кримінально-правової охорони // *Форум права.* 2011. № 1. С. 572–573. URL : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11jokpo.pdf>.

⁶ *Діордіца І. В.* Кримінально-правове розуміння національної безпеки України за Кримінальним кодексом України від 5 квіт. 2001 р. // *П-во, госп-во і право.* № 9. 2006. С. 122.

⁷ *Глушков В. О., Найд'юн Ю. О.* Щодо вдосконалення системи злочинів проти державної безпеки України / *Теорет. та приклад. пробл. сучасного кримін. права : матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 19-20 квіт. 2012 р.).* Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О.

що родовим об'єктом цих злочинів слід визнавати суспільні відносини, що становлять конституційно-правові засади української державності¹.

При вирішенні питання про родовий об'єкт розглядуваного злочину ми виходимо з того, що вирішальне значення має його законодавче формулювання в назві розділу I, яке є частиною системи кримінально-правових понять, що утворюють систему Особливої частини КК. При визначенні змісту основ національної безпеки, як родового об'єкта розглядуваного злочину, насамперед необхідно звертатись до інших нормативно-правових актів. Так, згідно п. 17 ст. 92 Конституції, основи національної безпеки визначаються виключно законами України². На виконання цього конституційного положення 19 червня 2003 р. був прийнятий Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV, з набуттям чинності якого втратила юридичну силу Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основ державної політики) національної безпеки України» від 18 липня 1995 р., що мала орієнтує значення при розробці проекту КК.

Зазначений Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV визначив національну безпеку як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам³. З прийняттям Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. № 2411-VI нормативне визначення національної безпеки було суттєво доповнено сферами, у яких можуть проявлятися реальні та потенційні загрози національним інтересам: «... у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, при-

---

Дідоренка, 2012. С. 115 ; *Скулиш С. Д.* Проблеми створення системи кримінально-правової охорони державної безпеки України / Основні напрями розвитку кримін. права та шляхи вдоскон. законодавства України про кримінальну відповідальність : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11-12 жовт. 2012 р.) / редкол. : В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. X. : Право, 2012. С. 45.

¹ *Скулиш С. Д., Звонарьов О. Ю.* Злочини проти основ національної безпеки України : навч. посіб. К. : Нац. акад. СБУ, 2011. С. 78.

² *Конституція України* : Закон України від 28 черв. 1996 р. / Офіц. сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

³ *Про основи національної безпеки України* : Закон України № 964-IV від 19 черв. 2003 р. / Офіц. сайт Верховної Ради України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.